

BORUT KLABJAN*

OBLIKOVANJE JUGOSLOVANSKIH MEJA. T. G. MASARYK IN VPRAŠANJE ITALIJANSKO-JUGOSLOVANSKE MEJE PO PRVI SVETOVNI VOJNI

POVZETEK

Zgodovinar A.J.P. Taylor je že pred časom napisal, da je bil prvi predsednik Češkoslovaške republike Tomáš G. Masaryk skoraj toliko ustanovitelj Jugoslavije kakor Češkoslovaške. Po končani prvi svetovni vojni je Masaryk lahko računal na precejšen ugled in bil med državniki svetovnih sil na splošno zelo cenjen. Zato namerava prispevek prikazati njegov pogled na vprašanje italijansko-jugoslovanske razmejitve. Takrat se je jadransko vprašanje prvič pokazalo v vsej svoji ostrini in je še dve leti po končanih spopadih vznemirjalo evropsko javnost.

Masaryk je že od samega začetka vojnega spopada posvetil italijansko-jugoslovanskemu razmerju veliko pozornosti, saj se je zavedal, da sta vstop Italije v vojno in usoda jugoslovanskega vprašanja neločljivo povezana s češkoslovaškimi težnjami po samostojni državi. Na drugi strani so ga jugoslovanski politični predstavniki hoteli večkrat uporabiti kot posrednika z antantnimi politiki, časnikarji in propagandisti, saj je v številnih mednarodnih krogih užival zaupanje in precejšen ugled. Številni predstavniki južnoslovanskih narodov so mu zaupali svoja stališča, predloge in vizije z namenom, da bi jih uveljavil v mednarodnih krogih. Zahodne prestolnice je Masaryk prepričeval predvsem na zaupnih pogovorih z vplivnimi osebnostmi, kar je hotel izkoristiti tudi za preusmeritev italijanske politike, ki je s svojimi ekspansionističnimi zahtevami povzročala nemalo težav znotraj raznolike protihabsburške koalicije. Zaradi svojih pogledov na državno pripadnost zgornje jadranskega območja (Trst in Istra), je prišel v spor z večino slovenskih in hrvaških prevratnikov, ki so ga imeli za "prevelikega italofila in srbofila". Zaradi svoje naklonjenosti jugoslovanski ideji pa niti v italijanskem okolju ni bil priljubljen. Raziskava namerava torej obravnavati Masarykovo vlogo in interpretirati njegov pomen pri oblikovanju italijansko-jugoslovanske meje po prvi svetovni vojni.

ABSTRACT

THE FORMATION OF YUGOSLAV BORDERS. T. G. MASARYK AND THE QUESTION OF ITALIAN-YUGOSLAV BORDER AFTER WORLD WAR I

A long time has passed since the historian A.J.P. Taylor wrote that the first president of the Republic of Czechoslovakia, Tomáš G. Masaryk, was just as much founder of Yugoslavia as he was of Czechoslovakia. After the end of World War I, Masaryk enjoyed a favourable reputation and was generally very highly esteemed among politicians of major world powers. The article therefore aims to show his view on the question of the Italian-Yugoslav boundary. It was at that

* dr. docent, Inštitut za zgodovinske študije, Znanstveno-raziskovalno središče Univerze na Primorskem, SI-6000 Koper, Garibaldijska 1
PhD, Assistant Professor, Institute for Historical Studies, Science and Research Centre of the University of Primorska, SI-6000 Koper, Garibaldijska 1
E-mail: borut.klabjan@zrs.upr.si

time that the question of the Adriatic appeared in all its sharpness and continued to upset the European public for another two years after the armed clashes had ended.

From the very beginning of the armed conflict, Masaryk focussed his attention on the Italian-Yugoslav relations, for he was aware that Italy entering the war and the fate of the Yugoslav question were inseparably linked with Czechoslovakian aspirations for independence. On the other hand, the Yugoslav political representatives wanted to use him as a mediator with the Entente politicians, journalists and propagandists, for he enjoyed trust and considerable reputation in many international circles. Several representatives of the South Slavic nations entrusted him with their standpoints, suggestions and visions so as to assert them in international circles. Masaryk persuaded the western capitals predominantly through confidential discussions with influential personalities – a strategy he intended to use also to redirect the Italian policy, the expansionistic tendencies of which were causing numerous problems within the diverse Anti-Habsburg Coalition. Because of his views regarding the state affiliation of the area of the Upper Adriatic (Trieste and Istria), he came into conflict with most Slovenian and Croatian revolutionaries who regarded him as "too much of an Italophile and a Serbophile". Due to his inclination towards the Yugoslav idea, he was not even popular in the Italian circle. The aim of this research is therefore to define Masaryk's role and interpret his importance in the formation of the Italian-Yugoslav border after World War I.

Med in predvsem po prvi svetovni vojni se je zgornji jadranski prostor znašel v središču mednarodne pozornosti. Od kar je javnost izvedela za vsebino londonskega pakta, na podlagi katerega je Italija vstopila v svetovni spopad na strani antante, so italijanske ozemelske zahteve na drugem bregu Jadrana postale predmet napetih debat. Razprave niso potekale le na lokalni ravni med Italijani na eni in Slovenci oziroma Hrvati na drugi strani, temveč tudi na širši mednarodni ravni. "Jadransko vprašanje" se je tako prvič pokazalo v vsej svoji ostrini in zaznamovalo večji del dvajsetega stoletja v jadranskem prostoru.¹

V mednarodnem okolju se je v tistem času, s to problematiko, ukvarjal tudi Tomáš Garrigue Masaryk, profesor na praški univerzi in poslanec v dunajskem parlamentu za češko napredno stranko, kasneje pa ustanovitelj in prvi predsednik Češkoslovaške. V letih pred vojno je bil prednostna intelektualna figura v habsburškem prostoru, v katerem se je uveljavil zlasti s svojim brezkompromisnim demokratičnim mišljenjem. V letih prve svetovne vojne pa se je odločilno zapisal v zgodovino kot eden najodločnejših zagovornikov razbitja Avstro-Ogrske in ustanovitve novih državnih enot. Tako so v srednji Evropi, poleg obnovljene Poljske nastale tudi nove države, in sicer Češkoslovaška in Jugoslavija. Masarykova vloga je bila pri tem ključnega pomena. Zato je zgodovinar A. J. P. Taylor napisal, da je bil Masaryk skoraj toliko ustanovitelj Jugoslavije kakor Češkoslovaške.² Po končani vojni je češkoslovaški voditelj lahko računal na precejšen ugled in bil med evropskimi državniki na splošno zelo cenjen. Zato predstavlja njegov pogled na vprašanje italijansko-jugoslovske razmejitve, ki je še cele dve leti po končanih spopadih vznemirjala evropsko javnost, dopolnilo mednarodni dimenziji te problematike.

¹ Med najsodobnejšimi deli glej zlasti Cattaruzza, M.: *L'Italia e il confine orientale 1866–2006*. Bologna, Il Mulino, 2007 in Pirjevec, J.: "Trst je naš!" Boj Slovencev za morje (1848–1954). Ljubljana, Nova revija, 2007. Med drugimi glej tudi Šepić, D.: *Italija, saveznici i jugoslavensko pitanje 1914–1918*. Zagreb, Školska knjiga, 1970 in Marjanović, M.: *Londonski ugovor iz godine 1915..* Zagreb, JAZU, 1960. Burgwyn, H. J.: *The legend of the mutilated victory. Italy, the Great War, and the Paris Peace Conference, 1915–1919*. Westport–London, Greenwood Press, 1993.

² Taylor, A. J. P.: *Habsburška monarhija 1815–1918*. Ljubljana, DZS, 1956, 283.

Masaryk je zaradi svojega protihabsburškega delovanja kmalu po začetku vojne odšel v tujino in se vrnil šele po njenem koncu. Prek Trsta je odpotoval v Italijo, kjer so ga zanimala stališča italijanskega političnega vodstva o morebitnem italijanskem vstopu v vojno in se prepričal, da "Italijani ostanejo nevtralni, ne pojdejo z Avstriji".³ Zato je po dveh tednih bivanja v Italiji, v začetku leta 1915, nadaljeval pot do Švice in se tam lotil razvejane protihabsburške propagande ter prepričevanja širše evropske javnosti o pomembnosti združitve češkega in slovaškega naroda v samostojni državi.⁴ Vprašanje nastanka Češkoslovaške pa je od samega začetka svoje prevratne dejavnosti povezoval z nastankom države južnih Slovanov in Poljakov, ki so prav tako v tujini začeli delovati za razbitje dotedanje skupne države. Že v Italiji pa se je srečal z nekaterimi nacionalističnimi politikami in z Italijani iz iredentne ter se prepričal, kot je kasneje, v Ženevi, priznal članu Jugoslovanskega odbora Bogumilu Vošnjaku, da bo Italija zasedla "jugoslovansko ozemlje".⁵ Tako je Masaryk že od samega začetka vojnega spopada posvetil italijansko-jugoslovanskemu razmerju veliko pozornosti, saj se je zavedal, da sta vstop Italije v vojno in usoda jugoslovanskega vprašanja neločljivo povezana s češkoslovaškimi težnjami po samostojni državi.⁶

Za razumevanje Masarykovega odnosa do oblikovanja jugoslovanske zahodne meje je potrebno preučiti in upoštevati njegov odnos in odnos drugih češkoslovaških voditeljev do Italije in jugoslovanskega vprašanja v času pred vojno. Številni predstavniki predvsem češkega odporniškega gibanja, tako na domačih tleh kot v tujini, so namreč že vrsto let sodelovali z voditelji jugoslovanskega gibanja. Tako je med drugimi vodja čeških narodnih socialistov Václav Klofáč večkrat sodeloval pri pobudah tržaškega političnega društva Edinost oziroma z njo povezane Narodne delavske organizacije.⁷ Enako so bili slovenski in drugi južnoslovanski predstavniki navzoči pri podobnih pobudah na Češkem. Ti stiki so se v sicer spremenjenih okoliščinah nadaljevali v vojnih letih, o čemer govori intenzivno sodelovanje predstavnikov Češke zveze (enotni državnozborni klub, ki so ga Čehi oblikovali novembra 1916) in Jugoslovanskega kluba na domačih tleh; predvojni stiki pa so pripeljali do sodelovanja tudi med jugoslovanskimi in češkoslovaškimi gibanji v tujini, ki so se zavzemala za razpad dotedanje skupne države. Vrstila so se tajna srečanja in, še posebej v zadnjem letu vojne, javne manifestacije, kot je bil na primer "kongres potlačenih narodov Avstro-Ogrske", ki so ga po rimskem srečanju organizirali ob petdeseti obletnici postavitve Narodnega gledališča v Pragi maja leta 1918. V majskih dneh leta 1918 je bila pozornost slovenske javnosti uperjena v mesto na Vltavi. Po skupni izjavi Antona Korošca in Františka Staňka 7. maja 1918, v kateri sta politična veljaka ostro protestirala proti dunajski vladi, se je veliko število slovenskih, južnoslovanskih in drugih "slovanskih" ter romanskih predstavnikov sredi maja zbralo v češki prestolnici. Potekali so koncerti, zabave, gledališke igre in politični veljaki so se izmenjevali na govorniških odrih. Slovenci predstavniki so bili navdušeni nad češkimi dosežki, tako da so ljubljanski gledališčniki v odprtem pismu javnosti napisali: "Naprej za Čehi do končnega cilja!"⁸

Češki prevratniki, ki so delovali na domačih tleh, so bili, v nasprotju s slovenskimi in drugimi južnoslovanskimi predstavniki, stalno povezani z gibanjem v tujini in s tem

3 Masaryk, T. G.: Svetovna revolucija. Za vojne in v vojni 1914–1918. Ljubljana, Naša Založba, 1936, 50.

4 Soubigou, A.: Tomáš Garrigue Masaryk. Praha–Litomyšl, Paseka, 2004, 176.

5 Vošnjak, B.: Dnevnik iz prve svetovne vojne. Ljubljana, Arhiv Republike Slovenije, 1994, 80–81.

6 Bednařík, F.: Masaryk a Italie za války. Fakta a dokumenty. Brno, Moravský legionář, 1935, 59.

7 Gantar Godina, I.: Václav Jaroslav Klofáč and the Slovenes up to 1918. *Slovanské Historické Studie* 32, 2007, 71–90.

8 Slovenski narod, 29. 5. 1918. Primerjaj Paulová, M.: Kongres potlačenih naroda Austro-ugarske u Pragu u svibnju 1918. V: Bogdanov, V., Čulinović, F., Kostrenčić, M.: Jugoslavenski odbor u Londonu. Zagreb, JAZU, 1966, 229–242.

usklajevali svoje politične načrte. Zato so se zavzemali za čim širšo protihabsburško koalicijo, ki bi poleg slovanskih predstavnikov za svoje načrte pridobila tudi Italijane in Romune. A čeprav so z jugoslovanskim gibanjem sodelovali dosti bolj poglobljeno kot s katerikoli drugim gibanjem monarhije, so se Čehi morali izogibati enostranskim odločitvam ali obljubam glede italijansko-jugoslovanskih ozemeljskih sporov, ker so za svoje načrte potrebovali čim širšo podporo. Tako je iz tujine naročal tudi Masaryk, ki je v sodelovanju z Edvardom Benešem in Milanom Rastislavom Štefánikom vodil češko-slovaško osamosvojitveno gibanje.

Masaryk, Slovenci in jugoslovansko vprašanje

Masaryk je že desetletja pozorno spremljal dogajanje v južnoslovanski stvarnosti, saj je s številnimi srbskimi in hrvaškimi politiki sodeloval že od konca 19. stoletja dalje. Nastopil je proti balkanskim vojnám, a v slovenski prostor se je najbolj vtisnil zaradi pomembne vloge, ki jo je imel pri vzgoji številnih slovenskih študentov. Ti so na praški univerzi poslušali njegova predavanja in njegove ideje uveljavljali v domačih krajih.⁹ Preden je konec leta 1914 odšel v tujino, se je Masaryk srečal tudi s slovenskim novinarjem in politikom Albertom Kramerjem, s katerim se je pogovarjal o jugoslovanskih težnjah Slovencev, ter s Hrvatom Ivanom Lorkovičem, s katerim sta razglabljala o razpadu Avstro-Ogrske in možnosti koridorske povezave med bodočima državama južnih Slovanov ter Čehov in Slovakov. Glede jugoslovanskih meja pa se je zavzemal za to, da bi vključevale čim večje število južnih Slovanov.¹⁰

Po svojem odhodu v Italijo se je, zlasti v Rimu, srečal s številnimi srbskimi in hrvaškimi politiki, s predstavniki Jugoslovanskega odbora in se bliže seznanil z nasprotji med jugoslovanskimi načrti in italijanskimi teritorialnimi zahtevami glede Trsta, Gorice, Istre, Reke in Dalmacije. Medtem ko je bila italijanska iredenta pri tem precej aktivna, pa je bila po Masarykovem mnenju jugoslovanska propaganda, kljub velikemu številu politikov v tujini, šibka in neenotna. Zavzemal se je za čim bolj previdno politiko do Italije, ker se je ta v tistem trenutku pogajala z antanto za vstop v širšo protihabsburško vojno koalicijo. Sodil je, da je njena udeležba na strani antante potrebna za zmago, zato je morala biti tudi primerno nagrajena s Tridentom, Trstom, Gorico, Puljem, Istro in Valono (Vloro) v Albaniji.¹¹

Ko se je v začetku leta 1915 iz Italije preselil v Ženevo, je enega od svojih prvih javnih nastopov kot vodja češkoslovaškega gibanja v tujini posvetil jugoslovanskemu vprašanju. Na povabilo Ljuba Leontića in Vladislava Fabjančiča, ki sta v tem švicarskem mestu agitirala za jugoslovansko idejo, je konec avgusta istega leta napisal predgovor političnemu manifestu jugoslovanske mladine. V publikaciji *L'Unité Yougoslave. Manifeste de la Jeunesse Serbe, Croate et Slovène réunie* je spet poudaril medsebojno povezanost jugoslovanskega in češkoslovaškega vprašanja, a se ni dotaknil specifičnih vprašanj pojovne ureditve.¹²

⁹ Šťastný, V.: Mladá slovinská generace před první světovou válkou a česká společnost. Slovanský přehled, 59, 4, 1973, 281–292; Gantar Godina, I.: T. G. Masaryk in masarykovstvo na Slovenskem, 1895–1914. Ljubljana, Slovenska matica, 1987; Gantar Godina, I.: Slovenski doktorji in Pragi 1882–1916. Zgodovinski časopis, 44, 1990, 3, 451–455. Hladký, L.: Slovinští realisté (masarykovci) na začátku 20. století. Slovanský přehled, 77, 1, 1991, 31–42.

¹⁰ Masaryk, T. G.: Svetovna revolucija. Za vojne in v vojni 1914–1918. Ljubljana, Naša založba, 1936, 33.

¹¹ Prav tam, 47.

¹² L'Unité Yougoslave. Manifeste de la Jeunesse Serbe, Croate et Slovène réunie (1915). Avec une Préface de M. le professeur T. G. Masaryk. Paris, Plon-Nourrit et C., 1915. Primerjaj Paulová, M.: Tomáš G. Masaryk a Jihoslované. Praha, Československo-Jihoslovanská liga, 1938, 63.

Ko so države članice antante 26. aprila 1915 po večmesečnih pogajanjih v Londonu podpisale tajni sporazum z Italijo za njen vstop v vojno na njihovi strani, je Masaryk sprejel novico z veseljem, glede vsebine pakta pa je bil kritičen. Sporazum je namreč določal, da bo Italija dobila Trbiž, Gradiško, Gorico, Trst z okolico, celotno Istro, vključno z Voloskim, Cres, Lošinj in nekatere manjše otoke v Kvarnerju, skoraj polovico Dalmacije s Šibenikom in otoke na tem območju. Ostali členi pakta so določali vpliv Italije v Albaniji in drugod v Sredozemlju ter njeno vlogo v povojnem sistemu velesil. Iz Masarykovih zapisov sta razvidna na eni strani njegovo mnenje, da mora biti Italija primerno nagrajena za njen boj ob boku zavezniških sil, na drugi pa nasprotovanje njenim maksimalističnim ozemeljskim zahtevam. Čeprav so se njegova stališča v posameznih točkah v naslednjih letih spreminjala, je sodil, da bi lahko Italija na vzhodu dobila Trst, Gorico, Istro z otoki v reškem zalivu, ne pa Dalmacije, ki si jo je predstavljal kot nevtralno državo. V tem okviru bi Trst dobil status prostega pristanišča in Italija bi dobila še Valono, Dodekanez, Libijo in morda Ciper. Drugače se je izrazil, ko se je sredi marca 1916 ponovno srečal z Vošnjakom in zatrdil, da nasprotuje italijanskim zahtevam po vzhodni jadranski obali. Prepričan je bil, da je izguba Primorja za Slovence smrten udarec.

Masaryka so jugoslovanski predstavniki večkrat hoteli uporabiti kot posrednika z antantnimi politiki, časnikarji in propagandisti, saj je v številnih mednarodnih krogih užival zaupanje in precejšen ugled. Zaupali so mu svoja stališča, predloge in vizije z namenom, da bi jih uveljavil v mednarodnih krogih. Vošnjak pa je že nekaj dni po njunem prejšnjem pogovoru izrazil prepričanje, da "Masaryk nič ne stori za nas".¹³

Zahodne prestolnice je Masaryk prepričeval predvsem na zaupnih pogovorih z vplivnimi osebnostmi, kar je hotel izkoristiti tudi za preusmeritev italijanske politike, ki je s svojimi imperialističnimi zahtevami povzročala nemalo težav znotraj raznolike protihabsburške koalicije. "Mi ne priznamo nikoli sporazuma," je trdil, misleč na Londonski pakt, "in nikoli se ne odrečemo Dalmaciji", a je istočasno dodajal, da je srbsko-hrvaško sodelovanje dosti bolj pomembno kot morebitna izguba dela dalmatinske obale.¹⁴

Zaradi svojih pogledov na ozemeljsko pripadnost Trsta in Primorja je prišel v spor z večino slovenskih in hrvaških prevratnikov, ki so ga imeli za "prevelikega italofila in srbofila". V svojih konceptih je namreč trdil, da jugoslovanska ideja potrebuje enotno politiko, brez srbsko-hrvaških sporov, ki da so tuji javnosti nerazumljivi in dajejo vtis neenotnosti. Zagovarjal je potrebo po močni vodilni sili, in to je po njegovem mnenju v tistem trenutku morala biti Srbija.¹⁵ Iz pogovorov s Slovenci v Rusiji je sklepal, da je njihov program "Velike Slovenije", kot se je izrazil, to je Zedinjene Slovenije, ki bi se združila v federacijo s Srbijo in Hrvaško, zelo nejasen in prenapet. Očital jim je, da niso zmožni realne politike.¹⁶ Poleg tega je, kot kaže korespondenca med Masarykom in Benešem, o jugoslovanskih predstavnikih imel precej negativno mnenje. Imel jih je za nesposobne. "Naši Jugoslovani", mislil je na predstavnike južnih Slovanov, živečih v mejah Avstro-Ogrske, "so majhni za rešenje svojega vprašanja", je Masaryk pisal Benešu na predvečer zaključnih bojev oktobra 1918. Podobno je sodil o Srbih, ampak priznaval je, da so odločnejši. Hrvati in Slovenci pa so se po njegovem mnenju navduševali za "negotovo Jugoslavijo". Zato je kritiziral krfsko deklaracijo, in ji očital, da je "nedosledno zasnovana".¹⁷

¹³ Vošnjak, B.: Dnevnik... Cit. delo, 151–153.

¹⁴ Hájková, D., Šedivý, I. (ur.): Korespondence T. G. Masaryk – Edvard Beneš, 1914–1918. Praha, Masarykův ústav AV ČR, 2004, 156.

¹⁵ Masaryk, T. G.: Svetovna revolucija... Cit. delo., 231.

¹⁶ Vošnjak, B.: Dnevnik... Cit. delo, 82.

¹⁷ Hájková, D., Šedivý, I. (ur.): Korespondence T. G. Masaryk – Edvard Beneš ... Cit. delo, 295.

Kot izhaja iz njegovih zapisov, se je jasno zavedal, da bi v primeru italijanske zasedbe Primorja veliko Slovencev in Hrvatov prišlo pod Italijo, a je imel to za *manjše zlo*, saj bi bila razpad Avstro-Ogrske in ustanovitev novih držav, tudi Jugoslavije, za "celotno slovanstvo" dosti bolj pomembna. Po njegovem mnenju je bilo treba torej Slovence in Hrvate žrtvovati Italiji za širše interese, ki jih je v tistem trenutku imel slovanski svet.

Masaryk in Italijani

Z Italijo se je Masaryk ukvarjal že od samega začetka vojne, saj si jo je izbral za prvo "zatočišče", potem ko je zapustil Avstro-Ogrsko. V Rimu se je seznanil z italijanskim položajem in od blizu spoznal problematiko, povezano z italijanskimi težnjami proti vzhodu. Italijanska zunanja politika, ki jo je vodil Sidney Sonnino, je bila skoraj vse do konca vojne uperjena proti združitvi jugoslovanskih narodov. Sonnino je bil namreč za zmanjšanje habsburške monarhije, vendar si ni želel njenega razpada. Italiji je nameraval zagotoviti monopolni položaj v jadranskem prostoru, zato je v bodoči jugoslovanski državi videl možnega konkurenta. Nekateri drugi italijanski politiki so bili za konkretno sodelovanje z bodočo jugoslovansko državo, čeprav bi to pomenilo zmanjšanje italijanskih zahtev na vzhodni obali Jadrana. Politik Leonida Bisolati, zgodovinar in urednik socialističnega dnevnika L'Unità Gaetano Salvemini, publicist Zanotti Bianco, novinar milanskega dnevnika Il Corriere della Sera Giovanni Amendola in direktor istega časopisa Luigi Albertini so vsak s svojega zornega kota zagovarjali pozitiven pristop do jugoslovanskih predlogov, četudi bi to pomenilo odpovedati se nekaterim predelom Dalmacije. Podobno je razmišljal tudi Masaryk, ki si je predstavljal italijansko-jugoslovansko zavezništvo v funkciji preprečevanja nemškega "Drang nach Südosten". A Sonninova nezaupljiva politika do osamosvojitvenih načrtov slovanskih narodov habsburške monarhije je obveljala vse do mirovne konference po vojni.¹⁸

Masaryk je ves čas svojega delovanja na tujem imel do Italije lojalen odnos. Zavračal je njene težnje po Dalmaciji, vendar ji je priznaval, da si je že za svojo nevtралnost zaslužila primerno plačilo. Priznaval ji je pomembno vlogo med evropskimi silami in zato leta 1916 v Rim poslal svojega tesnega sodelavca Štefánika; temu se je v naslednjih letih za krajša obdobja pridružil tudi Beneš, ki se je z italijanskimi predstavniki srečeval tudi v Parizu. Naposled je voditeljem Češkoslovaškega narodnega sveta le uspelo pritegniti italijansko politiko na svojo stran. Pri tem je imela velik pomen podpora, ki so je bili deležni pri italijanskih somišljenikih. Benešu vsaj do leta 1917 ni uspelo navezati trdnejših in uspešnejših stikov za stalno delovanje v Italiji. Kljub temu pa je na Apeninskem polotoku že od poletja 1916 začela delovati neke vrste misija Češkoslovaškega narodnega sveta. Eden od prvih uspehov organizacije je bil izid italijanskega prevoda Beneševe knjige o nujnosti razbitja habsburške monarhije, *La Boemia contro l'Austria-Ungheria*.¹⁹ Po prvih pogostejših, a še vedno neuradnih pogovorih med italijanskimi voditelji in predstavniki Češkoslovaškega narodnega sveta, katerih rezultat je bil leta 1917 obisk Edvarda Beneša v Italiji, se je ustanovil tudi italijanski Odbor za češkoslovaško neodvisnost (*Comitato italiano per l'indipendenza cecoslovacca*). Nastal je na pobudo Enrica Scodnika, vidnega predstavnika organizacije Dante Alighieri, Gina Scarpe, odgovornega za vojno propagando na ministrstvu za civilne zadeve (*Ministero per l'assistenza civile*), in grofa Franca Spade. Od samega

¹⁸ Lederer, J. I.: *La Jugoslavia dalla conferenza della pace al trattato di Rapallo*. Milano, Il Saggiatore, 1966, 81.

¹⁹ Beneš, E.: *La Boemia contro l'Austria-Ungheria*. Roma, Ausonia, 1917.

začetka, to je od januarja leta 1917, mu je predsedoval princ Lanza di Scalea, bivši tajnik zunanjega ministrstva. Delovanje teh organizacij je bistveno prispevalo k popularizaciji češkoslovaškega vprašanja v italijanski javnosti. Poleg tega je odbor v svoji propagandni dejavnosti namerno ločeval češkoslovaško vprašanje od jugoslovanskega, do katerega je imel skrajno negativen odnos. To je razvidno že v memorandumu z naslovom *L'Adriatico, l'Italia e le aspirazioni ceche* (Jadran, Italija in češke aspiracije), ki ga je aprila 1916 pripravila organizacija Dante Alighieri, ki je stala za ustanovitvijo Odbora za češkoslovaško neodvisnost in se aktivno ukvarjala z vojno propagando. V dokumentu je jasno izpostavljeno, kako bo "nova češka država predstavljala branik pred nemštvom" in bo za to lahko računala na sodelovanje z Italijo in z njeno novo, dominantno vlogo v jadranskem prostoru. Za svoj promet bo lahko uporabljala "italijanski in osvobojeni" pristanišči Trst in Reko.²⁰

V kratkem je odbor štel že 120 sekcij in preko 33 korespondentov iz manjših središč. K njemu so pristopili številni senatorji in poslanci italijanskega parlamenta, ki so z odobravanjem spremljali Masarykovo dejavnost. Dobri odnosi z Italijo so bili za Masaryka pomembni zaradi čim širše podpore, ki si jo je hotel pridobiti v krogu evropskih velikih sil, in ker je bilo v italijanskem ujetništvu veliko Čehov in Slovakov. Tudi te je hotel organizirati v vojaške enote. Do njih pa je v italijanskih političnih in predvsem vojaških krogih vladalo precejšnje nezaupanje, predvsem zaradi tega, ker bi morebitna ustanovitev češkoslovaških enot prostovoljcev sprožila problem ustanovitve takih formacij z jugoslovanskimi ujetniki.

Živahna diplomatska dejavnost Masarykovega Češkoslovaškega narodnega sveta, ustanovljenega februarja 1916 v Parizu, in mednarodne okoliščine, povezane z vojno, med katerimi je bila najbolj pomembna nova strateško-vojaška vloga češkoslovaških vojaških enot v sovjetski Rusiji, je bistveno pripomogla k temu, da so antantne sile spremenile svoje mnenje o prihodnosti Avstro-Ogrske. Začele so razmišljati o njenem razpadu in nastanku novih državnih tvorb. Češkoslovaški legionarji v Rusiji, katerih število je naraslo na 50 tisoč dobro organiziranih in izurjenih mož, so v očeh zahodnih voditeljev postali orodje za pritisk na sovjetsko Rusijo. Zato sta Masaryk in njegov Češkoslovaški narodni svet dobivala vse bolj pomembno vlogo v načrtih antantnih politikov. Tudi Italija, ki je do tedaj vztrajno nasprotovala nastanku Češkoslovaške, ker bi to hkrati pomenilo uveljavitev ideje o skupni jugoslovanski državi, ki ji je še zlasti ostro nasprotoval zunanji minister Sonnino, je z organizacijo tako imenovanega kongresa podjarmljenih narodov Avstro-Ogrske v Rimu aprila 1918 in s priznanjem češkoslovaške vojske delno spremenila svojo politiko.²¹ Čeprav niti zdaleč ni z navdušenjem sprejemala teženj slovanskih narodov Avstro-Ogrske po samostojnosti ali celo ideje o nastanku jugoslovanske državne tvorbe, pa je le morala upoštevati spremenjene okoliščine po porazu svoje vojske pri Kobaridu in načela o samoodločbi narodov, ki so se vse bolj uveljavljala v širši javnosti in s katerimi je ameriški predsednik Wilson stopil v vojno na strani antante. Delegacije, ki so se srečale v Rimu v začetku aprila 1918, so načele precej vprašanj o nadaljnjem ravnanju v zvezi s prihodnostjo narodov habsburške monarhije, niso pa bile pripravljene sprejeti konkretnih korakov. Italijanski zunanji minister Sonnino se je celo odpovedal udeležbi na konferenci, da s svojo navzočnostjo ne bi postavil pod vprašaj določil Londonskega pakta, in Italija na konferenco ni imenovala uradnih predstavnikov.²² Organizacija konference je bila sicer v rokah vplivnega

20 Gotti Porcinari, G. C.: *Coi legionari cecoslovacchi al fronte italiano e in Slovacchia, 1918–1919*. Roma, Tip. Regionale, 1933, 30.

21 Valiani, L.: *La dissoluzione dell'Austria-Ungheria*. Milano, Il Saggiatore, 1966, 400.

22 Unterberger, B. M.: *The United States, Revolutionary Russia, and the Rise of Czechoslovakia*. Chapel Hill-London, The University of North Carolina Press, 1989, 122.

italijanskega parlamentarca Andree Torreja, ki je v pogovorih z voditeljem jugoslovanskega gibanja v tujini Trumbičem sprejel legitimnost južnoslovanskih zahtev, rimska vlada pa se je spretno izognila sprejetju kakršnihkoli obvez.²³ Češkoslovaško stran sta zastopala Beneš in Štefánik, med Italijani pa je med drugimi sodeloval, in goreče podpiral protihabsburški boj Čehov in Slovakov bodoči italijanski duce Benito Mussolini. V tem obdobju se je zavzemal za razbitje Avstro-Ogrske in uveljavljanje zahtev tam živčih Slovanov ter se navduševal za zmage češkoslovaških legionarjev.²⁴

Po zaslugi italijanskega Odbora za češkoslovaško samostojnost in prizadevnega generala Štefánika, ki je že od leta 1916 dalje tudi v Italiji lahko računal na prijateljske zveze na vplivnih mestih in marca 1918 pripravil memorandum o češkoslovaškem vprašanju za italijansko vlado, je bil 21. aprila 1918 sklenjen sporazum o češkoslovaških legijah. Štefánik je s predsednikom vlade Vittorijem Orlandom sklenil pogodbo, ki je predvidevala ustanovitev češkoslovaških vojaških enot.²⁵ Te so se nato bojevale ob italijanskih silah v samostojnih enotah. Načeloval jim je general Andrea Graziani in njihovo število je kmalu doseglo približno dvajset tisoč vojakov. Vključile so se v boj proti avstro-ogrskim četam in se izkazale zlasti v bitkah pri Doss Altu, na Cima Tre Pezzi, v Val Belli in na Piavi, kjer se je začela zadnja italijanska ofenziva proti vzhodu. Vojaški sporazum z 21. aprila 1918 je bil pomemben, saj je za Češkoslovaški narodni svet pomenil *de facto* prvo priznanje češkoslovaške vlade s strani antantnih sil. Podobnim korakom so sledile še druge antantne države in 30. junija 1918 je ob odhodu češkoslovaških legij na fronto francoski predsednik Raymond Poincaré tudi uradno priznal Češkoslovaški narodni svet. Z washingtonsko deklaracijo, ki je oznanjala notranjo ureditev češkoslovaške države, se je dokončno spremenilo tudi stališče ZDA in Wilsonovi ideali liberalne demokracije so, poleg Masarykovih prepričanj, postali osnova za prihodnjo češkoslovaško republiko.

V poletnih mesecih leta 1918 je Štefánik, ki je bil med tremi voditelji češkoslovaškega gibanja v tujini najbolj konservativen, celo razmišljal o morebitni italijanski kraljevi dinastiji na prestolu prihodnje češkoslovaške države. Tudi Beneš se je malo kasneje s predsednikom italijanske vlade Orlandom pogovarjal o sklenitvi širšega sporazuma o zavezništvu med Italijo in bodočo državo Čehov in Slovakov. Sporazum naj bi bil izraz skupnih protinemških teženj in naj bi postal temelj za pomirjanje in normalizacijo v italijansko-jugoslovanskih odnosih ter za trajno in stabilno zavezo v jadranskem prostoru. Masaryk in Beneš sta se namreč bala, da bi italijanska diplomacija zavzela negativno stališče do obeh novonastajajočih slovanskih tvorb, tako jugoslovanske kot češkoslovaške.²⁶ Zato je 24. septembra 1918 Beneš Orlandu poslal dolg memorandum o bodočem italijansko-češkoslovaškem političnem sodelovanju. V drugi in tretji točki memoranduma je nakazal možnosti za prihodnjo povezanost "proti osvojevalnemu germanstvu" in za vsestransko sodelovanje zlasti na gospodarskem in političnem področju, kar bi Italiji omogočilo prednostno vlogo v podonavsko-balkanskem prostoru.

23 Lederer, J. I.: La Jugoslavia... Cit. delo, 38; Lipušček, U.: Ave Wilson. ZDA in prekrjanje Slovenije v Versaillesu 1919–1920. Ljubljana, Sophia 2003, 120–121.

24 Helan, P.: Mussolini e le legioni cecoslovacche. eSamizdat, 2003 (I), 93–102. www.esamizdat.it/articoli/helan1.htm.

25 Klímek, A. et al.: Vznik Československa 1918. Dokumenty československé zahraniční politiky. Praha, Ústav mezinárodních vztahů, 1994, 87.

26 Perman, D.: The Shaping of the Czechoslovak State. Diplomatic History of the Boundaries of Czechoslovakia, 1914–1920. Leiden, E. J. Brill, 1962, 146, op. 108.

Masaryk in vprašanje italijansko-jugoslovanske razmejitve po vojni

Ko sta se v zadnjih oktobrskih dneh leta 1918 že kazala dokončen poraz centralnih sil in razpad habsburške monarhije, je Masaryk iz Washingtona priporočil Benešu, da je treba napeti vse sile in ravnati odločno. V svojih načrtih je Masaryk, v nasprotju z Antejem Trumbićem, vodjo Jugoslovanskega odbora, in Steedom, vplivnim urednikom uglednega časopisa Times, računal na možnost, da bi Angleži in Francozi s svojo vojsko zasedli slovensko ozemlje in nato nadaljevali prodor proti severu na Slovaško in Češko. Po njegovem mnenju Londonski pakt, ki so ga antantne sile sklenile z Italijo, ne bi smel biti ovira. Zato si je prizadeval za "lojalen in pozitiven" odnos do Italije. V naslednjih dneh, ko so bile razmere na evropskih tleh še popolnoma nejasne, je Masaryk ponovno pisal Benešu in mu v šestindvajsetih točkah nanizal svoje poglede na vprašanja, ki so bila v tistem trenutku najbolj pereča. Ponovil je svojo sodbo o politični "majhnosti" avstroogrskih južnih Slovanov in potožil, da "reveži nimajo človeka". Očitil jim je, da od začetka spopada niso hoteli sodelovati z Italijo.²⁷ Podobne očitke je namenil tudi srbski vladi, saj po njegovem mnenju Pašić ni bil dovolj močan v tako zapleteni situaciji, srbski poslanik v Parizu Milenko Vesnić pa ni imel dovolj širokega pregleda. Vendar je bil prepričan, da so Srbi kot politični dejavnik dovolj trdni in da jim bo zato uspelo skleniti dogovor tudi z Italijani. Glede teh je poudaril, da se lahko sklicujejo na člene Londonskega pakta, ki ga je leta 1915 podpisala tudi Rusija. Ta je v splošni percepciji ljudi veljala za zaščitnico slovanskih interesov, čeprav je ruski zunanji minister Sazonov kmalu po podpisu pakta zagotovil, da se Rusija za Slovence ne bi vojskovala niti en sam dan dlje.²⁸ Masaryk je zato ponovil svoje prepričanje, da Italija mora dobiti Trst, Pulj in druga ozemlja, kajti zatrjeval je, da "se je Trst vedno preživljal z morjem, nikakor ne s svojim zaledjem". V zvezi z odstopom Primorske, Istre in drugih delov vzhodne jadranske obale Italiji je bil Masaryk mnenja, da Slovenci "ne razumejo, da v skupnem seštevku razbitje Avstrije in poraz Nemčije za nas Slované kot celoto pomenita več kot poslovenjenje Gorice itd. *Mesta so laška*".²⁹ Masaryk torej ni imel zaupanja v malo pred tem razglašeno Državo Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki je združevala južne Slované, do tedaj živeče v Avstro-Ogrski. Zavzemal se je za spojitve s Kraljevino Srbijo, ki je v mednarodnem merilu imela večjo težo. Upal je, da bi tako lahko prišlo tudi do dogovora z Italijo, kar bi znatno pripomoglo k rešitvi jadranskega vprašanja, ki se je po končani vojni pokazalo v vsej svoji ostrini.

Januarja 1919 se je v Parizu začela mirovna konferenca. Masaryk se ni udeležil pogajanj, a je od blizu spremljal delovanje češkoslovaške delegacije, ki sta jo vodila Edvard Beneš in Karel Kramář. Na italijansko-jugoslovanske spore, ki so zaznamovali tudi pariška pogajanja, so bili češkoslovaški člani posameznih komisij dobro pripravljeni in oskrbljeni s podrobnimi podatki. Beneš je namreč 15. januarja 1919 ukazal pripraviti natančen zemljevid ozemlja, po katerem bi tekla koridor med Češkoslovaško in Kraljevino SHS. Poleg tega je od svojih sodelavcev zahteval še točne podatke o etnografskem sestavu prebivalstva, s podrobnimi statistikami o gospodarskem stanju in o možnostih železniških povezav med Bratislavo, Trstom in Reko. Podobno je Beneš zahteval podrobne informacije glede Trsta in Reke, z etnografskimi in statističnimi podatki ter podatki o gospodarstvu, vse v povezavi z njunim "slovanskim okoljem". Glede

²⁷ Hájková, D., Šedivý, I. (ur.): Korespondence T. G. Masaryk – Edvard Beneš ... Cit. delo, 295.

²⁸ Pleterski, J.: Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo. Politika na domačih tleh med vojno 1914–1918. Ljubljana, Slovenska matica, 1971, 45.

²⁹ Hájková, D., Šedivý, I. (ur.): Korespondence T. G. Masaryk – Edvard Beneš ... Cit. delo, 304. Primerjaj Lipušček, U.: Masaryk-Wilson in slovensko narodno vprašanje med prvo svetovno vojno. *Anthropos*, 3–4 (207–208), 2007, 407.

Gorice in Istre je spraševal po etnografskih in statističnih informacijah, pri Dalmaciji pa je poudarjal, da je treba s posebno pozornostjo obravnavati otoke, Zadar in Split.³⁰

Z italijansko-jugoslovanskimi spori je bilo neposredno povezano tudi vprašanje češkoslovaških povezav z Jadranom. Češkoslovaška delegacija je pripravila memorandum, v katerem je jasno izrazila svoje interese bodisi v zvezi z Italijo bodisi z Jugoslavijo. Tisti, ki so zadevali Italijo, so bili razdeljeni v štiri točke: v prvi je bilo pojasnjeno, da je rešitev jadranskega vprašanja velikega pomena tudi za Čehe, prav tako tudi položaj Trsta, ki so ga izpostavili v drugi točki, kajti v češkoslovaških načrtih je bila povezava mesta s Prago z internacionalizirano železniško progo prek Bratislave. V naslednji točki je izpostavljeno, da kar velja za Trst, velja tudi za Reko, saj je bilo tudi to mesto "d'une importance capitale et d'un intérêt direct pour l'Etat tchécoslovaque". V posebnem podglavju je češkoslovaška delegacija izrazila svoje stališče glede glavnih točk v zvezi z Jugoslavijo in poudarila, da se zanima za vsa vprašanja, ki so jih omenili v zvezi z Italijo. Poudarila je predvsem pomembnost železniških povezav in izpostavila problem sosedstva med "Čehoslovaki" in "Jugoslovani" oziroma vprašanje ozemelske povezave s koridorjem med Slovaško in Slovenijo.³¹

Kljub zanimanju in stalnemu spremljanju italijansko-jugoslovanskih odnosov se Masaryk in češkoslovaška diplomacija nista enoznačno opredelila za eno ali drugo stran: nista hotela pokvariti prijateljskih odnosov z južnimi Slovani niti se nista hotela zameriti Italiji, ki je po zmagoviti vojni in glede na takratni geopolitični zemljevid Evrope, iz katerega sta izpadli Nemčija in Rusija, sodila v ožji krog evropskih velesil. Italija je namreč strmela po novem položaju v povojnem koncertu velesil in s posebno pozornostjo obravnavala srednje- in jugovzhodni evropski prostor. Njena drža pa je bila večkrat dvoilična. Na eni strani je bila tesno vezana na skupni boj proti habsburški vojski in je vsaj do pomladi leta 1919 tudi vodila češkoslovaške enote v boju za slovaško ozemlje proti Madžarom. Pošiljala jim je znatne zaloge hrane in orožja. Poleg tega je tudi v očeh italijanske politike Češkoslovaška veljala za koristnega zaveznika pri omejevanju nemškega pritiska v srednji in vzhodni Evropi. Še zlasti ob avstrijski spojitvi z Nemčijo, ki ji je tudi Italija ostro nasprotovala, kajti z njeno morebitno uresničitvijo bi na severu mejila z mogočno nemško državo, ki bi bila v neposrednem stiku s potencialno iredentistično nemško manjšino na Južnem Tirolskem. Zato je podprla češkoslovaška teritorialna prizadevanja proti Nemcem in si je novo Masarykovo državo predstavljala kot pomemben subjekt pri širitvi svojega vpliva v podonavsko-balkanskem prostoru.

Na drugi strani pa je Italija svoj odnos do Češkoslovaške povezala s svojimi odnosi do Jugoslavije. Medtem ko so bile med češkoslovaškimi politikami in tudi v češki ter slovaški javnosti simpatije do jugoslovanske države precej razširjene, je bila v italijanskih političnih in predvsem vojaških krogih močno prisotna Sonninova "slovanofobija".³² Potem ko je bilo jasno, da bo Trst prišel v italijanske roke, se je Praga nameravala nasloniti na "jugoslovansko" Reko kot svoje najpomembnejše pristanišče na Jadranu. Češkoslovaška naklonjenost Jugoslovanom pa je bila nesprijemljiva za italijansko stran, ki je imela že od prvih povojnih mesecev negativen odnos do svoje vzhodne sosedice.

³⁰ Dejmeek, J., Kolář, F.: Československo na pařížské mírové konferenci 1918–1920. Dokumenty československé zahraniční politiky. I. Praha, Ústav mezinárodních vztahů, Karolinum, Historický ústav Akademie věd ČR, 2001, 161. Gradivo češkoslovaške delegacije na pariški mirovni konferenci je shranjeno v Archivu ministerstva zahraničních věcí (AMZV), Fond Pařížský archiv. O italijansko-jugoslovanskem sporu glej knjigo št. 54.

³¹ Prav tam, 157.

³² Leoncini, F.: Italia e Ceco-Slovachia 1919–1939. V: Leoncini, F.: L'Europa centrale. Conflittualità e progetto. Passato e presente tra Praga, Budapest e Varsavia. Venezia, Cafoscarina, 2003, 60.

Kramář je iz Pariza pisal Masaryku, da "so Italijani v vsem proti nam".³³ Zunaj italijanskih vojaških krogov je vloga Češkoslovaške naletela na bolj pozitivne odzive, zlasti v tistih, ki so že med vojno z navdušenjem gledali na osamosvojitveni boj čeških in slovaških politikov. Med take so sodili tudi novinarji dnevnika *Il Corriere della Sera*. Zato se je njegov odgovorni urednik za zunanjo politiko Valenti zasebno srečal s češkoslovaškim odpravnikom poslov v Rimu Levom Borskim. Zaupal mu je, da bi se ob češkoslovaški intervenciji pri Jugoslovanih glede vprašanja Trsta in Reke v korist Italije vplivna skupina pri *Il Corriere della Sera* zavzela pri italijanski vladi za rešitev vprašanja Dalmacije v prid Jugoslaviji. Diplomata pa je menil, da uradno češkoslovaško posredovanje nikakor ne bi prišlo v poštev, kajti ponujati posredovanje velesili, kot je bila Italija, bi bilo neprimerno, enostavno "smešno". Glede morebitnega neuradnega posredovanja pa je Borský dejal, da je češkoslovaška diplomacija za to že precej storila, ni pa bilo v njeni moči prisiliti Jugoslovanov k popuščanju.

Čeprav sta tako Beneš kot vodja češkoslovaške diplomacije v Parizu in Borský kot takratni češkoslovaški predstavnik v Italiji skušala z Italijani uporabiti čim bolj zamegljeno in nejasno linijo, "skratka, da jih ne bi odrinili, dokler jih potrebujemo zaradi naših ujetnikov in zaradi naših gospodarskih potreb", kot je pisal Borský 10. februarja 1919, so javni Kramářevi, Tusarjevi in Klofáčevi projugoslovanski govori nemalo razjezili Italijane. Zato je bila v tistem času italijanska javnost skoraj enako sovražna do Češkoslovaške kot do Jugoslavije. Tudi *Il Corriere della Sera*, do takrat precej naklonjen Čehom in Slovakom, je o tem začel pisati v sovražnem tonu. Po mnenju Borskega je bil edini vzrok, zaradi katerega se Italija ni javno opredelila proti Češkoslovaški, ta, da je bil češkoslovaški promet potreben za gospodarstvo Trsta. Po vse bolj očitni profrancoski orientaciji Češkoslovaške, užaljenem odhodu italijanske delegacije s pariške mirovne konference in po Piccionejevi aferi na Slovaškem je Borský 23. junija 1919 pisal iz Rima: "Skratka, tu je vse popolnoma izgubljeno [...]".³⁴

Vendar tudi češkoslovaški odnosi z južnimi Slovani niso bili tako odlični, kot bi se lahko zdelo iz italijanskih pritožb. Kamen spotike oziroma vsaj delno nesoglasje je tudi v tem primeru povzročalo mejno vprašanje med Jugoslavijo in Italijo.

Že v vojnih letih je prišlo do razhajanj med Masarykovimi sodbami in pogledi južnih Slovanov v Avstro-Ogrski. Kljub drugačnemu stališču glede Trsta, Gorice in Istre pa je češkoslovaški predsednik še vedno ostajal velika avtoriteta med mnogimi Slovenci in Hrvati. Med njimi je bilo tudi veliko takih, ki so bili v Pragi njegovi študentje. Prav nekateri od teh so zasedali vidne politične pozicije in so se hoteli povezati z njim, da bi ga prepričali o pravičnosti svojih zahtev. Že sredi decembra 1918 sta v Prago odpotovala predstavnika Narodnega sveta za Slovenijo in Istro Franjo Novljan in Dragotin Lončar. Prosila sta za srečanje s predsednikom Masarykom. Novljan je več let živel v Pragi, Lončar pa je pred vojno študiral na praški univerzi ter poslušal Masarykova predavanja. Narodno vijeće mu je nameravalo zaupati zastopstvo pri češkoslovaški vladi, ker je z njo hotelo čim prej vzpostaviti uradne diplomatske stike, kar bi pripomoglo k mednarodnemu priznanju Države SHS. S seboj sta imela pismo Masarykovega znanca, hrvaškega politika dr. Matka Laginje, in zemljevid Istre ter razlago narodnostnih razmer v francoščini, ki jo je napisal Laginja. Z Masarykom sta se hotela pogovoriti o vprašanjih, ki sta jih razdelila v tri skupine: najprej sta nameravala vprašati o zahtevah Londonskega pakta iz leta 1915 glede na italijansko-jugoslovanske odnose;

³³ Bílek, J. et al. (ur.): *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*. Praha, Masarykův ústav AV ČR, 2005, 356.

³⁴ Dejmeek, J., Kolář, F.: *Československo na pařížské mírové konferenci 1918–1920. Dokumenty československé zahraniční politiky*. I. Praha, Ústav mezinárodních vztahů, Karolinum, Historický ústav Akademie věd ČR, 2001, 212.

nato sta hotela spregovoriti o možnosti, da bi poleg Italije tudi ostale antantne države, ki na zasedenem teritoriju ne bi imele neposrednih ozemeljskih interesov, na Primorsko in v Istro poslale svoje vojaške enote. Tako bi se ustavilo italijansko nasilje, sta zapisala Novljan in Lončar. In končno sta želela spoznati tudi Masarykovo stališče v zvezi s češkoslovaško-jugoslovanskim koridorjem. Ni jasno, ali se jima je uspelo osebno srečati s predsednikom Masarykom, kajti v tistih dneh so se vse delegacije mrzlično pripravljale na odhod v Pariz. Zato se je Luginja v priloženem pismu Masaryku priporočal, da "budite naš vrlji branitelj pri gospodinu predsednjiku Wilsonu i pri drugim prijateljima pravde i slobode, da Istra bude integralni dio Jugoslavije".³⁵

Kmalu za Novljanom in Lončarjem je odpotoval v Prago tudi dotedanji tržaški predstavnik slovenskega Krajevnega narodnega sveta za Trst Josip Ferfolja, da bi se osebno prepričal o Masarykovih namenih in mu pojasnil stanje, nastalo po zasedbi Trsta in Primorja. Ferfolja je za sprejem pri češkoslovaškem predsedniku zaprosil dne 3. januarja 1919.³⁶ Na samem začetku pisne prošnje za srečanje je izrazil začudenje zaradi zblížanja češke politike z italijansko. Ugotovil je istočasno ohladitev odnosov z jugoslovanskimi predstavniki in poudaril zaskrbljenost zaradi nezadostnega informiranja češke javnosti o italijanski zasedbi. Srečanje z Masarykom, ki je predvidoma potekalo v naslednjih dneh, je sicer povzročilo, da se je začelo češko časopisje zanimati za vprašanje Trsta in celotnega Primorja, a na politični ravni ni obrodilo uspeha: Masaryk ni pokazal razumevanja za slovenske in hrvaške proteste. Vedel je, da v sobanah zahodnih diplomatov Trst velja za neizpodbitni italijanski vojni plen. Zato je v duhu svojega realističnega pogleda na politično dogajanje svetoval Ferfolji, naj se Jugoslovani raje borijo za Dalmacijo in Reko, ne pa za Trst.³⁷

Osební protesti in spomenice niso zalegli. Novonastalo stanje ni dopuščalo sprememb. V Trst in na Primorsko so vkorakale italijanske čete in Italija ni imela namena zapustiti zasedenih ozemelj, ki jih je od antantnih sil dobila z Londonskim paktom leta 1915. Vodja češkoslovaške diplomacije Beneš, kljub načelnemu neodobravanju italijanske zasedbe slovanskih krajev, ni nikoli odkrito izrazil zahteve po priključitvi Trsta jugoslovanski državi. Kramářu je 20. novembra 1918 pisal, da je treba z Jugoslovani ravnati trezno in umirjeno, upoštevati njihovo občutljivost in v pesimizem ter delati za to, da bi se Narodno vijeće, ki je predstavljalo južne Slované, do takrat živeče v Avstro-Ogrski, sporazumelo z Beogradom. "V tem je ključ cele situacije," je zatrjeval.³⁸ Zato je prenačljivo trditi, da so se češkoslovaški predstavniki zavzeli za jugoslovanske zahteve.³⁹ Nedvomno so nekateri med njimi izkazovali simpatije jugoslovanskim aspiracijam, Masaryk in Beneš pa tudi nista soglašala z italijanskimi maksimalističnimi zahtevami v Dalmaciji, vendar je na koncu obveljala pragmatična linija, ki je težila predvsem k uveljavitvi tistih zahtev, ki jih je češkoslovaško politično vodstvo imelo za najbolj pomembne pri uveljavitvi interesov lastne države na mirovni konferenci. Po

³⁵ Archív Ústavu T. G. Masaryka (AÚTGM), Fond Tomáš Garrigue Masaryk (TGM), Jugoslávie, škata 511, dokument št. 148–18, 20. 12. 1918.

³⁶ AÚTGM, Fond TGM, Jugoslávie, škata 511, dokument brez št., 3. 1. 1919.

³⁷ Gantar Godina, I.: Slovensko-češki stiki do 1918. Pánek, J. (ur.): Samostatný stát mezi většími sousedy – podnět pro slovinskou politiku a kulturu. Sborník příspěvků z mezinárodního vědeckého zasedání. Praha, Národní knihovna České republiky, Slovanská knihovna, 1999, 48. Primerjaj Keršič-Svetel, M.: Češko-slovenski stiki med svetovnimi vojnami. Ljubljana, Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1996, 11; Lipušček, U.: Masaryk-Wilson ... cit. delo, 409.

³⁸ Dejmeke, J., Kolář, F.: Československo na pařížské mírové konferenci 1918–1920. Dokumenty československé zahraniční politiky. I. Praha, Ústav mezinárodních vztahů, Karolinum, Historický ústav Akademie věd ČR, 2001, 73.

³⁹ Caccamo, F.: L'Italia e la "Nuova Europa". Il confronto sull'Europa orientale alla conferenza di pace di Parigi (1919–1920). Milano-Trento, Luni, 2000, 90.

drugi strani se zdijo včasih pretirane trditve, ki govorijo o Masarykovi "izdaji" Slovencev in Hrvatov, saj ne priznavajo politične in vojaške pomoči, ki jo je Italija dajala Češkoslovaškemu narodnemu odboru med vojno, še zlasti z organizacijo in opremljanjem češkoslovaških enot znotraj italijanske vojske. Aktivna udeležba češkoslovaških vojakov na bojnem polju na strani antante je bila med glavnimi temelji ustanovitve češkoslovaške države. Po prvi svetovni vojni je Italija postala evropska velesila, kar so morale druge države upoštevati, in je z orožjem, živili in svojimi enotami poskrbela za češkoslovaško osvojitve Slovaške. Poleg tega je treba pri ocenjevanju Masarykovih stališč vzeti v poštev, da Masaryk ni bil več predstavnik majhne politične stranke, kot v predvojnem času, da se je lahko neodvisno in samovoljno postavljal na nekompromisne pozicije. Kot predsednik države je moral ravnati dosti bolj previdno, v skladu s svojimi državniki nalogami.⁴⁰ Prav zaradi tega bi bilo treba bolj realno obravnavati Masarykov odnos do južnoslovankega vprašanja, in ne enostransko sprejemati njegove razlage o vsestranskem podpiranju, kot izhaja iz njegovih spominov. Masarykova vizija močne Jugoslavije z žrtvovanjem dela Slovencev in Hrvatov Italiji se namreč ne sklada z njegovimi demokratičnimi ideali, na katere se je stalno skliceval, in teorija "manjšega zla" ne more biti sprejemljiva, saj tudi češkoslovaška politika ni bila pripravljena sprejeti odvzetja ozemlja, ki ga je imela za svoje, kot dokazujejo številni mejni spori s sosedi.

Kot si je prizadeval Masaryk je do dogovora med Beogradom in Rimom res prišlo. 12. novembra 1920 je bila v Rapallu, mestecu v Liguriji določena meja med državama. Ne gre izključiti, da poleg pozivov iz Londona in Rima, je tudi Praga, kot ena izmed najzvestejših jugoslovanskih zaveznic pritisnila na Beograd, oziroma na politike v Ljubljani in Zagrebu, da je v imenu evropskega miru prišlo do sklenitve dogovora.⁴¹ Masaryk je pozdravil sklenitev sporazuma, saj je bila umiritev v jadranskem območju eden izmed temeljev na katerem naj bi zaživela nova Evropa, ki je izšla iz Versaillesa.

40 Hladký, L.: Masarykovy problémy s Jihoslovany. V: Šesták, M., Voráček, E. (ur.): Evropa mezi Němecem a Ruskem. Sborník prací k sedmdesátinám Jaroslava Valenty. Praha, Historický ústav AV ČR, 2000, 296.

41 Podrobnije glej Krizman, B.: Saveznički ultimatum u Jadranskom pitanju siječnja 1920. godine. Jadranski zbornik, II, 1957, 199–236.